باهار شيرواني‌نين شعرلرينده عاريفانه مقاملار

ريحان صنعان قيزي آي‌دميروْوا

نيظامي گنجوي آدينا

آذربايجان ادبيّات موزه‌سي‌نين

علمي ايشچيسي

يازيميزا كوًچورن: ح. م. ساوالان

موسلمان خالقلاري‌نين ادبيّاتيندا موًضوع و ادبي نوًعلر، بديعي اثرلرين ايستر قوُرولوش و فوْرماسي، ايسترسه ده ايدئيا و مضمون خوصوصيّتلري عنعنه‌ويليك كاراكتري داشي‌يير. بوُ خوصوصيّت اوْرتا عصرلرين ايلك دوًروندن باشلاياراق ادبي پروْسسده باش وئرن يئنيليكلر دوًرونه‌دك دوام ائتميشدير. مثلاً كلاسيك غزل نوًعو بير عنعنه كيمي حتّا ايگيرمينجي يوزايلليگين ادبيّاتيندا دوام ائتديريلميشدير. موًضوع و كوْمپوْزيسيوندا موعيّن يئنيليكلر باش وئرسه ده، اساس المنتلر بير كليشه كيمي ساخلانيلميشدير.

آذربايجان ادبيّاتيندا موعيّن دستخطي اوْلان باهار شيرواني‌نين (١٨٣٤-١٨٨٣) اثرلري خوصوُصيله شاعيرين فارس ديلينده يازديغي «ديوان»-ي كلاسيك عنعنه‌لرين دوامي كيمي دَيَرلنديريله بيلر. شاعيرين غزللري‌نين ماراقلي ديل- اوسلوب، بديعي تصوير و ايدئيا- مضمون خوصوصيّتلري ديقّتي جلب ائدير. بوُ مقاله‌ده اديبين غزللرينده موشاهيده ائديلن بير سيُرا عاريفانه مقاملار حاقّيندا بحث ائديلير. يئري گلميشكن قئيد ائدك كي، اوْرتا عصرلرين اكثر اديب و شاعيرلري‌نين بديعي ياراديجيليغيندا عاريفانه دوُيغولارين ترنّومو اساس يئرلرين بيريني توُتور. بوُ و يا باشقا شاعيرين صوفيزمه باغلي اوْلوب-اوْلماماسيندان آسيلي اوْلماياراق، اوْنلارين شعرلرينده عيرفانلا اوُزلاشان دوشونجه طرزينه راست گلمك اوْلور. آنجاق بئله اپيزوْديك مقاملاردان چيخيش ائدمرك هر بير شاعيري صوفي صنعتكار كيمي قلمه وئرمك اوْلماز. باهار شيرواني ده بئله شاعيرلردندير.

اوْنون بعضي شعرلرينده عاريفانه فيكير و تشبيه‌لر آچيق شكيلده اوًزونو گوًسترير، مثلاً بير حديثده *دونيا موًمينلر اوچون زيندان ساييلير*. ائله‌ديرسه، دونيانين زيندان حياتي ايله سئوينيريكسه، بيزي نئجه كافير آدلانديرماسينلار؟ شاعير بير شعري‌نين سوْن بئيتينده محض بوُ حديثه ايشاره ائدير:

الدُّنيا سِجنُ المومِنِ وَ جَنَّةُ الكافر.

ترجومه‌سي: «دونيا موءمينلرين زينداني و كافيرلرين جنّتيدير.». بوُ حديث جلال الدين روميءنين «مثنوي»-سينده بئله ايشلنير:

اين جهان زندان و ما زندانيان،
حفره كن زندان و خود را وارهان.
ترجومه:
بوُ دونيا زيندان، بيزلرسه دوستاقداييق،
زينداني قاز و اوُزونو خيلاص ائت.

باهارين غزللريءنين چوْخو عاشيقانه شعرلردير و بوُرادا عاشيقانه موتيولر آرا- سيرا عاريفانه معنالار ايله زنگينلشير. لاكين باهار ياراديجيليغيني صوفي يوءنوملو شعر آدلانديرماق اوْلماز. يوُخاريداكي شعر پارچاسي ايسه اوُز عاريفانه مضمونو ايله سئچيلير. شاعيرين «ديوان»- يندا آيري- آيري غزللر ايچريسينده عاريفانه معنا يوْزوموْنا اوُيغون گلن بئيتلر چوْخدور. بوُنلار اساس عاشيقين، يعني عاريفين كئچيرديگي روحي- معنوي ايضطيرابلار، آيريليق حسرتي، معشوقون تصويري و بوُ كيمي مقاملاردان عيبارتدير. اوْنو دا علاوه ائدك كي، بوُ ساياق شعرلرده ايكي يوءنلو معنا چالارلاري ايفاده اوْلونور. يعني بئيتين معناسيندا هم ساده گرچكليك، هم ده عاريفانه چالارلار بيرگه چيخيش ائدير.

عاريفانه غزللرده عاشيق عادتاً روسواي كيمي تصوّر ائديلير. حقيقي عاشيق عادي خالقين طعنه‌سيندن و روسوايليقدان چكينمير.

شدم ز عشق تو رسواي خلق و پروا نيست،
كه عاشقش نشمارند هر كه رسوا نيست.[1]

---

1 - ميرزه نصرالله باهار شيرواني، *ديوان، فارسجا*، آذربايجان رسپوبليكاسي نيظامي آدينا ادبيات موزه‌سي، نؤمره ۲۲۳۶، ص ۴۸ .

ترجومه:

سنين عشقيندن خالقين يانيندا روسواي اوْلدوم،

هركس روسواي اوْلماسا، اوْنو عاشيق سايمازلار.

عيرفاندا عاشيق عئيني زاماندا خالقدان اوُزاق اوْلماغا چاليشير. بوُ هئچ ده مسيحيّتده موشاهيده ائديلن ترك- دونياليق معناسيندا آنلاشيلان مفهوم دگيلدير. ايسلام تصوّوفونده ترك- دونياليق مقبول ساييلمير، سادهجه دونيوي ايش و هوسلرين چرچيوهسينده محدودلاشماغا قارشي «خالقدان چكينمک» مسألهسي قويولور. عاشيقين خالقدان چكينهرك تكليگه اوز توُتماسي بوُ معنادا باشا دوشولور. شاعير بير بئيتده بئله سوَيلهيير:

گرفتم گوشهاي از خلق، ليكن نيستم ايمن،

ز سحر گوشة چشم و نگاه فتنهانگيزش.[1]

ترجومه:

خالقدان كنارا چكيليب، بير بوُجاقدا ايلشديم، لاكين،

اوْنون گوَزونون سحري و فيتنهكار باخشيندان آرخايين دگيلم.

عاشيق خالقدان اوُزاقلاشاراق بير گوُشهيه چكيليرسه ده، حاقين تجلّيسي‌نين چئشيدلي تظاهورلري اوْنو راحات بوُراخمير.

عاشيق اوزونو عشق يولوندا آياق آلتينا دوشموش بير ذرّه حساب ائدير. اوْ بوتون ووجودونو حاقين درگاهينا قوُووُشماق خاطيرينه توز- تورپاق كيمي يئله وئرمگه حاضيردير: اوز ووجودونو فنايه اوُغراداراق اوْنون اتَگيندن ياپيشماق دوشونجهسي اوْنا حاكيم كسيلير:

چو خاك افتادهام در راه عشقش تا چه پيش آيد،

دهم بر باد خود را يا زنم دستي به دامانش.[2]

---

1 - يئنه اورادا، ص ٧٧ .

2 - يئنه اورادا، ص ٧٦ .

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

ترجومه:

سئوگیسی‌نین یوْلوندا من توْرپاق کیمی سریلمیشم، گوًرن قارشیمیزا نه چیخار،

یا اوًزومو بادا وئرمرم، یا دا الیمی اَتَگینه چاتدیرارام.

عاشیق اوچون آیریلیق دردي چوْخ چتیندیر و همین دردي ایفاده ائتمك اوچون شاعیر عنعنه‌وي اوْبرازلارا موراجیعت ائدیر:

تا مانده‌ام جدا ز رخ همچو ماه تو،

آشفته‌ام چنانکه دو زلف سیاه تو.[1]

ترجومه:

سنین آي اوزوندن اوُزاقدا قالدیقجا،

ایکي قارا زولفون کیمي پریشانام.

اوز حاقین وجهینه ایشارمدیر، عاشیق حاقدان آیري دوشرکن معشوقون ساچي کیمي پریشان اوْلور. ساچ معشوقون گوًزللیگي‌نین جیلوه‌سیدیر، بوُ جیلوه اوًزونو وارلیق عالمي‌نین و دونیانین جاذیبه‌لرینده بوروُزه وئریر. اوْنا گوًره شاعیر گوًستریر کي، تکجه اوْنون اورگي بوُ جیلوه‌دن پریشان دگیل، حاقین تجلیسي‌نین جیلوه‌لري دونیاني ایضطیراب و سارسیٌنتیبا سالیب:

تنها نه بهار است دل آشفتهٔ مویش،

کاشوب جهان است سر زلف سیاهش.[2]

ترجومه:

یالنیز باهار دگیل کي، ساچلاري‌نین دیوانه‌سي اوْلموشدور،

---

1 - یئنه اورادا، ص ۱۰۲ .

2 - یئنه اورادا، ص ۷۸ .

قارا زولفونون اوُجو بوِتون دونیانی قارٍیشدیرمیشدیر.

عاریفانه غزللرده دونیوی، مجازی عشق ایله عاریفانه، حقیقی عشق بیر- بیریندن فرقلنیر، دونیوی عشق ردّ ائدیلمیر، لاکین دونیوی جاذیبه‌لر کئچیجی و اوٌتری سایلیر. اوْنا گؤره دونیا و اوْنون جاذیبه‌لرینه اعتیبار یوْخدور. بوُ معنادا عاشیقلر عادتاً گوٌزللری وفاسیز بیلمیشلر. صوٌحبت سادجه گوٌزللردن دگیل، اینسانی جذب ائدن دونیوی هوسلردن گئدیر. عاریف صنعتکار ایسه اوٌز ایسته‌دیگی حقیقتی حیسلّر عالمیندن کناردا آختاریر. باهار همین آنلاما ایشاره ائدمرك بئله دئییر:

وفا به کوی بتان بیش از این مجوی بهار،

که این متاع در اقلیم حسن پیدا نیست.[1]

ترجومه:

باهار، گوٌزللرین محلّه‌سینده بوُندان آرتیق وفا آختارما،

حوسن اوٌلکه‌سینده بوُ شئی تاپیٌلماز.

باهار شیروانی‌نین یارادیجیلیغیندا بوُ سایاق عاریفانه مقاملار گوٌستریر کی، شاعیر عیرفانلا یاخیندان تانیش اوْلموش و همین مدنیّتله باغلی مضمونلاری اوٌز شعرلرینده مهارتله ایشلتمیشدیر. شاعیرین غزللری‌نین ایدئیا- مضمون خوصوصیّتلرینی اوٌیرنن کیمی بوُ مقاملارا دیقّت یئتیرمك لازیمدیر.

1 - یئنه اورادا، ص ۴۸ .